

1. Afkomst en bekering

‘Heb je ooit het levensverhaal van Henry Martyn gelezen? Er is op aarde of in de geschriften niemand die ik meer liefheb dan Martyn.’ Dit zijn de woorden van J.W. Alexander, zoon van de onder ons bekende Amerikaan Archibald Alexander. Hij vervolgt: ‘Ik heb in mijn hart een vurig verlangen om *hem* in de hemel te ontmoeten.’ Velen die van zendingsgeschiedenis houden, zullen hem dat wel nazeggen. Zijn levensverhaal ademt de geest van het dagboek van Brainerd en de *Memoirs* van M’Cheyne, die hun jonge levens opbrandden in dienst van hun Zender.

Slimme jongen

Henry Martyn is op 18 februari 1781 geboren in Truro, Cornwall. Zijn vader zat in de mijnindustrie in Gwennap en het gezin Martyn had een goed inkomen. Ook besteedde zijn vader een gedeelte van zijn vrije tijd aan studie. Martyns moeder overleed een jaar na zijn geboorte. Het lijkt wel alsof haar kinderen haar zwakke gestel hebben overgeërfd. In de zomer van 1788 werd Martyn door zijn vader naar de school in Truro gestuurd, waarvan Cornelius Cardew het hoofd was. Hij had een druk en vrolijk karakter, maar aan de andere kant leek het alsof hij de meest gemakzuchtige was van alle leerlingen. Ze hebben hem bijna nooit zien leren, het was alsof hij alles al wist.

Er zijn kinderen die op school altijd buitengesloten worden. Dit komt doordat ze verlegen, zwak of misschien wel heel leergierig zijn. Henry Martyn was zo’n kind. Hij had de klassieke schrijvers bestudeerd, maar nu hij zo’n beetje alle leerlingen had ingehaald, was hij niet meer zo ijverig als tevoren. Hij speelde nooit met de andere jongens. Toch beschrijft een medeleerling hem later als een ‘goedgehumeurd, onbevangen jochie’. Vaak werd hij gepest door kinderen die ouder en sterker waren dan hij. Om hem met zijn lessen te helpen, werd hij naast een

oudere jongen geplaatst, hij heette Kempthorne. Deze twee zijn hun hele leven lang vrienden gebleven.

Na ongeveer zeven jaar op deze school gezeten te hebben, kreeg hij het advies om zich aan te melden voor een vrijgekomen plek aan Corpus Christi College in Oxford. Hij presteerde zo goed, dat enkele examinatoren van mening waren dat de keuze moest vallen op hem. Maar hoe vaak komen we er niet achter dat onze mooiste plannen door de hand van God verijdeld worden. Martyn dacht vele jaren later terug aan het teleurstellende bericht dat hij niet toegelaten werd in Oxford:

Als ik gebleven was en in die tijd een student aan de universiteit was geworden, dan zou ik hoogstwaarschijnlijk een verkeerde vriend opgezocht hebben die ik daar kende. En dan zou hij ervoor gezorgd hebben dat ik een losbandig leven ging leiden.

Martyn zat tot juni 1797 op de school van dr. Cardew, later koos hij voor Cambridge. Toen hij aan de universiteit begon te studeren, had Martyn het geluk dat Kempthorne, de vriend uit zijn kinderjaren, daar ook studeerde. Hij werd met raad en daad bijgestaan en in zijn dagboek schreef hij: ‘Gedurende het eerste kwartaal werd ik door mijn nieuwe kennissen verleid en gaf ik nog steeds toe aan luiheid. Maar de vriendschap met Kempthorne bewaarde me voor buitensporigheden.’

Martyn was vriendelijk en op zijn gedrag was niets aan te merken. Op enkele uitzonderingen na was hij heel ijverig en buitengewoon getalenteerd. Dit was te merken aan de snelheid waarmee hij zich de leerstof eigen maakte. T.H. Shepherd vertelt ons dat Martyn aan het begin van zijn studie wel enige kennis had van de klassieken, maar dat hij zelfs de eerste stelling van Euclides niet eens begreep. Alle pogingen om hem kennis bij te brengen, leken vruchteloos en wanhopig besloot Martyn om maar terug te keren naar huis. Shepherd zei dat hij kalm aan moest doen en dat ze het de volgende dag opnieuw zouden proberen. Na enige tijd viel het kwartje. Vol vreugde gooide hij zijn pet in de lucht. En vanaf dat moment boekte hij zo snel vooruitgang, dat hij binnen

korte tijd probeerde om *Senior Wrangler* te worden. De student van Cambridge met de hoogste score kreeg deze titel, de daarna hoogst scorende student de *Second Wrangler*, enzovoort. De pogingen om de felbegeerde titel te krijgen en zijn verlangen om zijn vader tevreden te stellen, zorgden ervoor dat het luie zweet er spoedig weer uit was. Hij besteedde zijn tijd dus niet altijd verkeerd. Tijdens het openbare examen in de zomer werd hij *Second Wrangler*.

‘De boosheid van mijn hart’

Martyn kon echter flink driftig zijn. Misschien kwam dat ook wel door hoe hij tijdens zijn kinderjaren op school was behandeld. Op een keer waren zijn woede-uitbarstingen een vriend bijna fataal geworden. Martyn gooide een mes naar hem toe dat trillend in de muur bleef steken. Zijn vriend kon het mes nog maar net ontwijken. Heel treffend is het om te lezen hoe hij zichzelf in juni 1799 omschrijft:

Kemphorne probeerde me ervan te overtuigen dat ik me op mijn studie moest richten. Niet om door de mensen geprezen te worden, maar om God te verheerlijken. Ik vond het een merkwaardig standpunt, maar ook wel redelijk. Daarom besloot ik dat ik het ermee eens was. Ik was echter niet van plan om dit advies werkelijk op te volgen in mijn levenswandel.

Woorden die kenmerkend zijn voor een onwedergeboren hart. Even later werd hij tot zijn grote woede opnieuw *Second Wrangler* in plaats van *Senior Wrangler*.

Martyn had niet alleen een goede vriend op de academie, in Cornwall had hij ook een godvrezende zus. In de zomer van 1799 bracht hij haar en andere familieleden een bezoek. In zijn dagboek schrijft hij:

Ik ging deze zomer naar huis. Regelmatig sprak mijn zus met me over de godsdienst. Maar ik vond het Evangelie dat door de vermaningen van mijn zus tot mij kwam maar vervelend.

De eerste resultaten van haar ernstige, maar liefdevolle adviezen waren heel ontmoedigend. In de ziel van Martyn vond een hevige strijd plaats tussen de liefde tot de wereld en zijn overtuiging van de waarheid:

Ik geloof dat ik me geen tijd kan herinneren waarin de boosheid van mijn hart zo toenam als de periode waarin ik thuis was. De grote eigenliefde en de buitengewone driftigheid van mijn geest uitten zich in woede, wrok, afgunst, hoogmoed, ijdele eer en verachting van iedereen. Ja, in de meest scherpe woorden tegen mijn zus en zelfs tegen mijn vader, als hij soms met mij van mening verschilde en iets anders wilde dan ik. O, wat een voorbeeld van geduld en zachtmoedigheid was hij! Ik denk nog graag aan zijn voortreffelijke eigenschappen. Maar terwijl ik dat doe, wordt mijn hart vaak gekweld – wanneer ik bedenk hoe laaghartig en slecht ik ben geweest door hem verdriet te doen. Al was het alleen maar door de minste achteloosheid. O, mijn God en Vader, waarom lijdt mijn hart niet dubbel zoveel wanneer ik me al mijn grote overtredingen tegen U herinner, aangezien ik U als mijn Vader heb leren kennen! In oktober verliet ik mijn zus en mijn vader. Ik heb hem nooit meer gezien. Ik beloofde mijn zus dat ik de Bijbel zou lezen. Maar ik was nog maar nauwelijks aangekomen op de universiteit, of mijn gedachten waren alleen nog maar bezet met Newton.¹

Zijn bekering

Het behaagde God echter om Martyn ervan te overtuigen dat hij voor zijn ziel een kennis nodig had die veel belangrijker was dan alle menselijke wetenschappen:

Bij het examen voor de kerst van 1799 behaalde ik de eerste plaats. Mijn vader was heel erg blij met dit bericht. Ze zeiden later tegen me dat hij op dat moment geestelijk en lichamelijk heel gezond was. Daarom was ik heel verslagen toen ik in januari het bericht van zijn sterven kreeg! Maar terwijl ik het verlies van een aardse vader beweende, waren de engelen in de hemel verheugd, om-

1. Bedoeld wordt de beroemde natuurkundige Isaac Newton (1643-1727).

dat ik spoedig een hemelse Vader zou vinden. Ik opende mijn Bijbel, omdat ik op dat moment helemaal geen zin had in de gewoonlijke studie. Ik vond dat het in die ernstige periode gepast was om me met godsdienstige zaken bezig te houden. Toch nam ik ook regelmatig andere boeken ter hand om me mee bezig te houden. Hiermee zou ik zeker doorgegaan zijn als Kempthorne me er niet van had overtuigd om deze tijd aan ernstige zelfreflectie te besteden. Ik begon met Handelingen, omdat dit Bijbelboek me het meest boeide. Maar terwijl ik de geschiedenis van de apostelen las, begon ik hun leer langzamerhand grondiger te onderzoeken. Deze leer kwam tamelijk goed overeen met de weinige kennis die ik hiervan in mijn kinderjaren had meegekregen. Ik geloof dat ik de volgende nacht een soort van formuliergebed begon te bidden. Daarin dankte ik God dat Hij Jezus Christus naar de wereld had gezonden. Maar hoewel ik om vergeving bad, had ik toch maar weinig besef van mijn eigen zondigheid. Ik begon mezelf al als een godsdienstig mens te beschouwen. De eerste keer dat ik weer naar de kerk ging, was ik enigszins verwonderd over mijn eerdere onoplettendheid. Ik had nog niet eerder opgemerkt dat er in de lofzang van Maria met grote vreugde gesproken werd over de komst van Christus, iets wat me volkomen logisch leek. Kempthorne had mij *The Rise and Progress of Religion in the Soul* van Philip Doddridge geleend. Het eerste gedeelte daarvan kon ik niet verdragen om te lezen. Dat kwam doordat de godsdienst in dat boek naar mijn idee te veel bestond uit verootmoediging. En mijn hoogmoedige, slechte hart wilde zich niet tot in het stof laten vernerden. Ik vertelde tegen Kempthorne hoe neerslachtig ik werd van het lezen van het eerste deel van Doddridge, en hij gaf zijn afkeuring over het boek te kennen. Ach, dacht hij dat we de weg die tot het leven leidt zouden kunnen bewandelen, zonder door de enge poort naar binnen te gaan?

Niet lang daarna ging Martyn weer ijverig verder met zijn studie. Hij kreeg later echter een diep besef van het geestelijke gevaar waaraan mensen zich blootstellen als ze te veel energie besteden aan hun studie. Hij dankte God dat de vonk van de genade die door de Heilige Geest in zijn hart was ontstoken, nog niet was uitgeblust. In een brief aan zijn zus deelt hij kort mee dat hij van alle studenten het hoogste resultaat had gehaald tijdens het examen in de zomer van 1800. Verder schrijft hij:

Wat een zegen is het voor mij om zo'n zus te hebben als jij, lieve Sally! God heeft jou als een instrument gebruikt om me op de goede weg te houden. Wanneer ik bedenk hoe weinig menselijke hulp je hebt gehad en wat een uitgebreide godsdienstige kennis je al hebt gekregen, dan twijfel ik niet langer aan de wonderlijke werking van de Heilige Geest in de harten van mensen die de waarheid liefhebben. Vooral wanneer ik denk aan de grote onkunde van de meest wijze en geleerde mensen van deze wereld.

Werkelijk, alleen door de Geest hebben we de wil, het vermogen en de vrijheid om te bidden. Door Hem alleen komen we tot de Vader, door Jezus Christus. Door Hem hebben we allebei de toegang door die Geest tot de Vader. Wat was ik verheugd toen ik ontdekte dat we slechts van mening verschilden over bewoordingen. Ik twijfel in het geheel niet aan de blijdschap die de ware gelovigen ondervinden. Maar je dacht misschien dat ik dat deed. Is er een vreugde of blijdschap die met de hemelse vrede en troost vergeleken kan worden? Met de vreugde die de ziel ervaart die in het gebed gemeenschap met haar God en Zaligmaker heeft? Ja, die God als haar Vader aanspreekt en weet dat ze tot het eeuwige leven bewaard wordt? Die haar Verlosser lofzangen zal toezingen wanneer er geen tijd meer zijn zal?

O, soms voel ik daar iets van. Maar op andere momenten moet ik tot mijn verootmoediging zien hoe koud en verhard ik nog ben. Ik voel tegenzin tot het gebed en onwilligheid om tot God te komen, Die de Bron is van alle goed. Terwijl ons verstand en de ondervinding ons leren dat bij Hem alleen het ware geluk te vinden is. Dit is denk ik niets anders dan de invloed van satan. Ik geloof dat mijn bezigheden me in bepaalde opzichten grote voordelen bieden om godsdienstige kennis te verwerven. Maar om de praktische toepassing ervan in het hart te brengen, zijn ze verreweg het minst geschikt. De boer die zijn ploeg door de grond laat gaan en de wever die aan het weeftouw zit, kunnen hun gedachten ver laten afdwalen om ze op een godsdienstig onderwerp te richten. Maar de aard van onze studie vereist dat we onze aandacht zo aftrekken van alle andere dingen, dat onze geest meerdere uren van de dag niet in staat is om ook maar iets anders te doen.

Wat de leiding van de Almachtige met mij aangaat, weet je de belangrijkste punten inmiddels al. Ik ben langzamerhand tot kennis van de waarheid gekomen. Er is dus niets over te vertellen wat heel treffend is. Zoals je weet, was ik na de dood van onze vader heel terneergeslagen. Net als de meeste mensen in die omstandigheden, begon ik ernstig na te denken over de onzichtbare wereld waar hij naartoe gegaan was en waarheen ik hem eens moet volgen. Maar ik deed dit zonder vastbeslotenheid. Ik las nog steeds de Bijbel, maar zonder enig licht van boven. Ik zei een of twee gebeden op, meer uit vrees voor een hogere macht dan om enige andere reden. Echter, al snel begon ik de woorden van onze Verlosser in het Nieuwe Testament aandachtiger te lezen. En met vermaak verslond ik die woorden. Omdat de genade en vergeving zo vrij aangeboden werden, smeekte ik God vurig om een deelgenoot van dat genadeverbond te mogen worden. Gedankt zij de eeuwig geprezen Drie-eenheid, Die me niet zonder troost heeft gelaten!

Over het algemeen kan ik echter niet zeggen dat ik gebukt ging onder een vreselijke angst voor de toekomstige straf, terwijl ik maar al te veel reden had om zo'n angst te voelen. Zelfs niet toen het licht van de goddelijke waarheid in mijn ziel begon aan te breken. Ik zie op dit ogenblik terug op mijn goddeloze weg, die zich toen als een verslindende afgrond voor mij opende om me te verzwelgen. En dat bevend, maar toch verheugd. Gepaard met schaamte, omdat ik zo lang in onwetendheid, dwaling en blindheid geleefd heb.

Wanneer Martyn later terugkijkt op zijn leven, moet hij bekennen dat het zijn godsdienst toentertijd ontbrak aan groei. Misschien was er zelfs wel een volkomen gebrek aan leven:

De enige reden die ik geven kan van het feit dat ik zo lang *in dezelfde toestand* ben gebleven, is de grote ijver waarmee ik mijn studie vervolgde. Die nam me zo in beslag, dat de tijd die ik daaraan besteedde geen deel van mijn leven scheen uit te maken. Ik zie nu heel goed dat het mij toen ontbrak aan een nederige en verbrijzelde geest. Want met zo'n gestalte zou ik duidelijker de uitnemendheid van Christus hebben gezien. Ik keek heel erg uit naar het aanstaande examen voor het diploma. En daaruit bleek duidelijk dat mijn hart nog niet dood was voor de wereld.

Martyn moest openbaar examen afleggen, maar mocht heel kalm blijven in het bijzijn van zijn rivalen. Hij herinnerde zich een preek van korte tijd terug, over de tekst: 'En zoudt gij u grote dingen zoeken? Zoek ze niet.' Op deze wijze werd hij bevrijd van een bovenmatige vrees voor een ongunstige afloop. In januari 1801 kreeg hij de hoogste graad, hij werd Senior Wrangler. Op dat moment was hij nog geen twintig jaar oud. 'Mijn grootste wens ging in vervulling. Maar tot mijn verrassing kwam ik erachter dat ik slechts een schaduw gegrepen had.' Zo onmogelijk is het dus dat aardse onderscheidingen ons hart kunnen bevredigen en voldoen. Vooral nadat het hart 'het goede woord Gods en de krachten der toekomstige eeuw' heeft 'gesmaakt'.